

**AHMED-İ HÂNÎ (1651-1707)
HAYÂTI, ESERLERİ VE MEM O ZİN MESNEVİSİ***

Dr. Turgut KARABEY**

ÖZET

XVII. yüzyıl Osmanlı şairlerinden Ahmed-i Hânî hakkında bugüne kadar yapılan çalışmalar, ne yazık ki, genellikle batılı bilim adamlarının eseridir. Bu durum, Hânî ve eserlerinin, Batı'nın şark meselesi kapsamında kullanılmasını da beraberinde getirmiştir. Ne yazık ki söz konusu batılı kaynaklardan etkilenecek Türkiye'de bu konuda yazılmış eserler de genellikle aynı çıkmazın içine düşmüştür.

Tebliğimizde, bu eksikliği gidermek üzere, Ahmed-i Hani'nin hayatı ve eserlerinden (özellikle Mem o zin mesnevisi) hareketle onun Osmanlı kültür ve şiir geleneği içerisindeki yerini tespit etmeye çalıştık.

ABSTRACT

Much research on Ahmed-i Hânî, one of the seventeenth century Otoman poets, have unfortunately been conducted by Western scholars. This has caused the abuse of him and his work in the so called Eastern Anatolian issue. It is a pity that the research on his work made by the Turkish scholars under the influence of western resources reflect the same problem.

This paper attempts to fill this gap and find out Ahmed-i Hânî's prominent place in the cultural and poetic of Otoman by starting out with his life and work, especially his mesnevi, Mem o Zin.

Yaşadıkları devirde dar bir bölgede tanınan bazı şahsiyetlerin; siyasi, edebî veyâ başka sebeplerle asırlar geçtikten sonra daha ziyâde şöhret sâhibi oldukları görülmektedir. Ölümünde sonra böyle bir şöhrete ulaşan şahsiyetlerden biri de Ahmed-i Hânî'dir

Hayâtı hakkında kaynaklarda fazla malûmata sahip olamadığımız Ahmed-i Hânî, tespit edilen bugünkü bilgilere göre, 17. yüzyılda Doğu Anadolu bölgesinde yaşayarak daha çok, Şeyh Ahmed-i Hânî ve kısaca Hânî diye şöhret sâhibi olmuş, önemli Osmânî şeyh, âlim ve şâirlerinden biridir. Kendisi de âlim ve fâzıl olan İlyâs adlı bir zâtın oğludur. Hânî'nin, yapılan son araştırmalar

** Atatürk Üniversitesi, Fen-edebiyât Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Öğrt. Üyesi.

sonucuna dayanılarak 1061/1651 tarihinde Doğubayâzıt veya Hakkârî yakınlarında doğduğu ileri sürülmektedir. Hânîyân aşîretine mensûp olduğundan dolayı yâhût Hakkârî vilâyetinin Hân köyünde doğduğu için Ahmed-i Hânî diye tanınmıştır. Bu aşîretin, 1592' yılında Hakkârî yöresine gelip yerleştiği tahmîn edilmektedir. Doğum târîhini kendisi, Mem o Zîn adlı eserinde şöyle belirtir:

Ona yazmayı öğreten yazı senin yazındır,
Otuz yıldır yanlış yazılar yazmaktadır o,

Çünkü yokluktan koptuğu zamân,
Târîh bin altmış bir idi.

Bu sene kırk dört yaşına girdi,
O, günâhkârların öncüsü.¹

Bu beyitlerden, eserini 1695 târîhinde bitirdiği yaşının kırk dört olduğu ve yazı hayatına on dört yaşında başlayıp otuz yıl sürdüğü anlaşılmaktadır.

İlk tahsîlini geleneğe göre âilesinden aldığı tahmîn edilmektedir. Daha sonra bulunduğu çevrede eğitimine devâm etmiş, Bağdât, Şâm, Halep ve İrân medreselerinde de uzun müddet öğrencilik yapmıştır. İyi bir İslâmî ilim, şiir ve tasavvuf eğitimi alan Hânî'nin ayrıca, eserlerinden elde edilen bilgilere göre Nakşibendî tarikatına da girdiği anlaşıyor.

Ahmed-i Hânî'nin ,İshâk Paşa Sarâyı'nın temeli atılırken 1674 yılında duâ ettiği rivâyet edilir. Bu sarâyda kâtiplik yaptığı bilinmekle birlikte ancak bu göreve hangi târîhte geldiği ve bu görevde kaç yıl kaldığı hakkında şu anda elde bilgi mevcût değildir.²

Ahmed-i Hânî'nin, gençlik çağında Botan Beyi'nin meclislerinde uzun müddet bulunduğu gibi diğer beyliklerle de yakın ilişkiler içinde olduğu tahmîn edilmektedir. Doğubayâzıt'ta Murâdiye Câmî'inde imâmlık yapmış ve Bayâzıt Mîri Mîr Muhammed'in de dîvân kâtibi olmuştur. Ona olan yakınlığını ve ona duyduğu sevgisini ölümü üzerine yazdığı mersiye tarzı bir şiirinde dile getirmiştir. Mîr adına İrân serdârı ile yapılan bir anlaşmaya imzâ atmıştır. Ayrıca Mîrliği temsilen Osmânlı Devleti'nin başkenti İstanbul'a gidip geldiği

¹ Ahmede Xane, Mem û Zîn, Fransızca'dan çev: Ömer Sudaüzen, Redaksiyon ve Önsöz: Dr. M. Naci Kutlay, Yeryüzü Yay. Ank. 2004, s.278, 279.

² Turgut Çelik-Harun Aykaç, Bir Hak Dostu (Ahmed-i Hani), Zaman gazetesi, 3 Nisan 1997, s.17.

de rivâyet edilir³. Ömrünün sonlarına doğru kendi adına kurduğu Hânî Medresesi'nde İslâm kültürüne âit dersler vermiş ve çevresindeki gençlerin İslâmî terbiye ile yetişmesine çalışmıştır. Medresede kullanılan ilim dili Arapça idi. Ahmed-i Hânî, ayrıca bölge halkı çocuklarına faydalı olabilmek için **Nûbahârâ Bıçûkân** ile **Akîdayâ İmân** isimli kendi yazdığı eserleri de ders kitâpları arasına almış ve okutmuştur. Bu iki eserin okutulmasındaki gâye bölgedeki çocuklara dîn dili olan Arapça'yı ve İslâm'ın imân esaslarını kendi ana dilleriyle kolayca kavratmaktı. Hayâtı boyunca hiç evlenmemiş, kendisini İslâm ilim ve kültürüne, adanmış büyük bir âlim ve mutasavvıftır. Bir ara üst tabakaya mensûp Selmâ adlı bir kıza âşık olduğu ve bu vesîle ile aşk şiirleri yazdığı rivâyet edilir. Aynı zamanda çevresinde eğitim ve öğretim faaliyetleriyle de tanındı.

Ahmed-i Hânî, bir müddet o dönemde bölgenin kültür merkezi olan-bu günkü Şırnak vilâyetinin kazası Cizre'de yaşadı. Daha sonra Doğubayâzıt'a gidip yerleştiği ve 1119/1707 yılında orada vefât ettiği tahmîn edilmektedir.

Mezârı İshâk Paşa Sarâyı'nın 500 metre doğusundadır. Halk arasında velî olduğu kabûl edildiğinden dolayı 1990-1991 tarihleri arasında Doğubayâzıt halkı ve belediyesi mezârının üzerine bir kümbet yaptırarak etrafını da bahçe ile çevirmişler. Burası çevre halkın hem mesîre hem de ziyâret yeri hâline geldiği için hâlâ yaz kış ziyâretçilerle dolup taşmaktadır.

Çevre halkına faydalı olabilmek amacıyla eserlerini umûmiyetle ana dili olan Kürtçe ile kaleme almıştır. Ana dili Kürtçe'nin yanında Arapça, Farsça ve Türkçe'yi de iyi bilmektedir.

İsmâil Bâyezîdî (ölm. 1121/1709), Şerîf Han Cûlâmergî (ölm. 1161/1748) ve Murâd Hân Bâyezîdî (ölm. 1192/1778) gibi zâtlar Ahmed-i Hânî'nin tesiri altında kalmıştır.⁴

Ahmed-i Hânî'nin kesin olarak bilinen başlıca eserleri şunlardır:

1. **Nûbahârâ Bıçûkân**: Arapça-Kürtçe manzûm bir sözlük olup 1094/1683 yılında yazılmıştır. Klasik manzûm sözlük geleneğine uyularak eser, bir giriş ve her biri farklı vezinde on üç bölümden meydana gelmektedir. Giriş bölümünde eserin, Kurân okumayı öğrenen çocuklara sarf ve nahiv derslerine başlarken kolaylık sağlanması amacıyla kaleme alındığı belirtilir. Bu manzûm sözlük ilk defa Yûsuf Ziyâeddîn Paşa'nın el-Hediyyetü'l-Hamîdiyye fî'l-Lugati'l-Kürdiyye adlı kitabı ekinde yayımlanmış (İst.,1310, s. 279-297; tıpkıbasımı A. von Le Cok, Kurdische Texte, Berlin 1903, 1, 1-47), daha sonra

³ H. Mem, Üçüncü Öğretmen XANİ, İst., 2002,s. 22.

⁴ M. Sait Özervarlı, Hânî, Şeyh Ahmed Mad., TDV İslâm Ansiklopedisi, İst.,1997, c.16, s.32.

Abdüsselâm Nâcî el-Cezerî'nin tashîhiyle tekrâr neşredilmiştir (Dımaşk, t.s.) Zeynelâbidîn Zinâr eseri, Latin harflerine çevirerek neşretmiştir (İst.,1992). Bu sözlüğe, Ahmet Hilmî el-Kûgî ed-Diyârbekrî Gülzârâ Hamûkân Şerhâ Nûbahârâ Bıçûkân adıyla bir şerh yazmıştır (Diyarbakır, t.s.).

2. **Akîdayâ İmân:** Ehl-i Sünnete göre îmân esâsları ve diğer akâid konularının açıklandığı 80 beyitlik bir Kürtçe risâledir. Bu risâle, Ahmet Hilmî el-Kûgî ed-Diyârbekrî tarafından Rehberâ Şânî Şerhâ Akîdâ Şeyh Ahmed b. İlyâs el-Hânî adıyla şerh edilmiştir (Baskı yeri ve tarihi yok).

3. **Çârkûşe:** Mülemma yani her bir mısraı dört ayrı dilde (Arapça, Farsça, Türkçe ve Kürtçe) yazılan rubâîlerden meydâna gelmiştir. Bu mülemma rubâîler aşk, ayrılık ve kavuşma temalarını ihtivâ ederler. Rubâîlerden ancak beş tanesi günümüze kadar ulaşabilmiştir (Dîvânâ Kurmancî, haz: Abdürrakîb Yûsuf, Necef 1971, s. 43,44)⁵.

4. **Dîvân:** Ahmed-i Hânî'nin; Kürtçe, Arapça, Farsça ve Türkçe şiirlerini ihtivâ eden eserlerinden biridir. Bazen Hânî'nin, bu dört dili bir şiirde kullandığı yanî mülemma' şiirler yazdığı da dîvânda görülüyor. Dîvânında ayrıca, Türkçe ve Farsça gazelleri vardır. Dîvânı; Rusya, Almaya ve Suriye'de basılmıştır.⁶

5. **Mem o Zîn:** Ahmed-i Hânî'nin ,yaşadığı bölgenin önemli kültür merkezlerinden biri olan bugünkü Şırnak vilâyetine bağlı Cizre kasabasında kaleme aldığı bir aşk mesnevisidir. **Leylâ vü Mecnûn, Ferhât u Şîrîn ve Hüsn ü Aşk** tarzında yazılmış tasavvufî bir eserdir. Asıl şöhretini de bu ilâhî aşk mesnevisiyle sağlamıştır. Hânî, bu eserin hâtîme kısmında doğum târîhini 1061/1651 olarak verdikten sonra kitabı bitirdiğinde 44 yaşında olduğunu belirtir. Bu kayıttan Ahmed-i Hânî'nin mesnevîyi 1105/1695 yılında tamamladığı anlaşılmaktadır. Yaklaşık 3000 beyit olan mesnevî

Bîjî ji merâ kû pâdişâhım⁷
Benden ana söyle kıblegâhım⁸
İdî çi bibîjim ez nizânım⁹
Bilmez ki ne söyleye zebânım¹⁰

⁵ M. Sait Özervarlı, Hânî, a.g.e. s.32.

⁶ Özellikle 19. asırdan itibaren batılı araştırmacıların , “şark meselesi” ilgili siyasi emellerine bir dayanak temin edebilmek için Ahmed-i Hani ile ilgili yaptıkları bir takım ideolojik çalışmalarını hâlâ aralıksız sürmektedir.

⁷ Bizden ona söyle pâdişâhım.

⁸ Ahmed-i Hânî, Mîzânü'l-edeb (Mem o Zîn), 3 Mayıs 1335, s.87

⁹ Artık ne diyeceğimi bilemiyorum

Gibi mülemma beyitlerinde tesbit edildiği üzere arûz vezninin Mef 'û lû/ Me fâ 'i lûn /Fe 'û lûn kalıbıyla yazılmıştır. Bu kalıp, o devir İslâm dünyasında ortak duyuş ve düşünüşle yazılmış edebi eserlerde çok kullanılan kalıplardan biridir. Eser klasik Osmanlı mesnevî tarzına uygun olarak 60 bölümden meydana gelmiştir. Hânî doğu bölgelerinde halk arasında haylî tanınan ve şifâhî olarak anlatılan Memâ Alan destânını Mem o Zin adıyla bir takım ekleme ve çıkarmalarla manzûm olarak yeniden yazmış ve ona ayrıca tasavvufî bir husûsiyet vermiştir. Bu destân, mîlâttan önce de halk arasında söylenen ve mitolojik bir husûsiyet taşıyan bir anlatıydı. Hânî bunu kendi çağına taşımış, çağdaş ve modern bir üslupla ölümsüzleştirmiştir. Ahmed-i Hânî, kendi siyâsî ve idârî düşüncelerinin yanında devrin içtimâî ve idârî meselelerini, ve bölge halkının kültürel özelliklerini de mesnevîye yansıtmıştır. Meselâ: İyilik, doğruluk, suçsuzluk, zayıflık ve çâresizlik Mem ile Zîn'in şahsında toplanarak; kötülük, dalkavukluk, fitnecilik ve ikiyüzlülük de Bekir'de somutlaştırılarak gözler önüne serilmiştir.¹¹ Eserde yer yer Genceli Nizâmî, Mevlânâ, Câmî ve Fuzûlî'nin tesirleri görülür. Muhyiddîn-i Arabî'nin vahdet-i vücût felsefesinin etkisi de oldukça belirgindir. Bu etkiye mesnevînin bir çok bölümlerinde rastlıyoruz. Mem o Zin mesnevîsine akıcı ve sanatkârâne bir üslup ile çok başarılı canlı tasvirler hâkimdir.

Mesnevînin konusu ise kısaca şöyledir: Eserin başında Allah ve Hz Peygamberin övgüsü yapıldıktan sonra yanî tevhît, münâcât ve naat akabinde asıl mevzûya girilir. Eserde olayların geçtiği bölgenin adı Bohtan'dır. Kasabanın adı ise Cizre'dir. Tâcdîn ve kardeşleri, Ârif, Çâker Bohtan beyinin amcası oğullarıdır. Mem de Tâcdîn'in yanından ayrılmayan en yakın dostu ve arkadaşıdır. Sîtî ve Zîn, Beyin kız kardeşleridir. Kapıcının adı Bekir'dir. Eserde Tâcdîn ile Sîtî'nin ve Mem ile Zîn'in aşkları hikâye edilir¹². Her ikisi de o zamânın beyinin kız kardeşleri olan iki kıza âşıktırlar. Tâcdîn, Sîtî ile evlenir; Mem ise Bekir adında bir müfterinin iftirâları sonunda beyin hışmına uğrar ve ölür; hikâye Zîn'in de ölümü ile son bulur. Hânî, bunların aşklarını müstehcenliğe düşmeden sembollerle, o kadar edepli ve ince bir tarzda anlatmıştır ki, bu kitâba ayrı bir özellik kazandırmıştır. Anlaşıldığı üzere mesnevîde bir değil iki aşk hikâyesi yer almaktadır. Ancak, bunlardan biri mecâzî diğeri ise ilâhî aşkı sembolize eder.

¹⁰ Ahmed-i Hânî, Mîzânü'l-edeb (Mem o Zîn), 3 Mayıs 1335, s.101.

¹¹ M. Emin Bozaslan, Mem û Zîn, İst. 1968, s.11

¹² Bilindiği üzere, Doğu Anadolu'da isimler kısaltılır: Bu mesnevîde de Muhammed, Mem, Memî ve Memo'ya; Zînet yâhût Ziyet, Zîn'e; Bekir, Beko'ya çevrilmiştir. Ancak bu kısaltma saygılı kimselerin adları için yapılmadığından Tâcdîn'den Taco; Çâker'den, Çeko yapılmamıştır. Zîrâ bu tür kısaltmalar alt tabaka insanların isimlerinde yapılır.

Mem o Zin mesnevîsinin, ilk defa 1335/1919'da İstanbul'da, Kürt Tamîm-i Ma'ârif ve Neşriyât Cemiyeti tarafından Mükslü Hamza Bey'in önsözüyle ve eski harflerle neşredildiği görülüyor. İkinci baskısı 1947 yılında Halep'te Beşîr Şeyh Hasan tarafından yapılmıştır. 1954 yılında Erbil'de Givî Mukriyânî'nin yazdığı önsözle birlikte üçüncü baskısı yayımlandı. 1967 yılında yine Erbil'de dördüncü baskısı yapıldı. Margareta B. Rudenko, Mem o Zin eseri üzerinde doktora yaptı ve bunu 1962 yılında Moskova'da Rusça tercümesiyle birlikte yayımladı. Bu esere Prof. Kanadâ Kurdo da önsöz yazdı. İran'da Ubeydullah Eyyubiyân 1962 yılında Farsça Çirikey Mem û Zin'i yazdı. Ayrıca 1957 yılında Dimaşk'da, M. Saîd Ramazân el-Bûtî tarafından mensûr olarak Arapça'ya çevrildi. 1968 ve 1975 yıllarında da, İstanbul'da M. Emîn Bozarslan tarafından bazı bölümler çıkarılarak bir sayfada yeni harfli asıl metin ve karşı sayfada manzûm Türkçe tercümesi verilmek sûretiyle neşredilmiştir. M. Emîn Bozarslan, 1995 yılında Stockholm'de yayımladığı daha geniş kapsamlı çalışmasında, önceden çıkardığı bu bölümleri de ilâve eder. Ayrıca, Türkiye'den gidip Stockholm'de yaşayan Murâd Civân'ın da "Ahmedâ Xanî jiyân, behrem û bîr û bâverîyân vî" adlı eseri vardır. Ferhât Şakeli İşveççe Kurdisk Nationalism i Mem û Zin av Ehmede Xanî eserini yayımladı. Mem o Zin mesnevîsini, 1960 yılında Bağdât'ta ünlü şâir Hejar Mukriyûnî Mukrî lehçesiyle manzûm olarak bastırır. Bu esere, Hasan Kızılçî ve Hejar ayrı ayrı önsöz yazarlar. Suriyeli Muhammed Enver Alî de, 1972'de "Ahmed el Xânî Felsefetu'l-Tasavvuf bi-Dîvânihi Mem û Zin" eserini Beyrut'ta neşreder. Cihanî Pervîzî ise Mem û Zin'i Urmiye'deki Selâhaddîn Eyyûbî Neşriyâtı serisi içinde 1988 yılında yayımladı. Mem o Zin, 1989 yılında orijinal metin ile birlikte Arapça, Farsça ve Türkçe açıklamalarıyla birlikte Paris Kürt Enstitüsü tarafından yayımlandı. 1413/1993 yılında Dimaşk'ta Arapça olarak Halîl Reşîd İbrâhîm tarafından sanatkarâne bir üslûpla Makâmâtü Mem û Zin adıyla bir özeti neşredilir. 1991 yılında eser üzerinde bir de İngilizce doktora çalışması yapılmıştır: Michael L. Chyet, And a Thornbush up between Them : Studies on Mem û Zin, A Kurdish Romance.¹³ Piremerd (Süleymâniyeli Hâcî Tefvîk) ise 1925 tarihinde Mem o Zin'i Soranice piyes şeklinde yazmıştır.

Osmânî şâirlerinden Ahmet Fâik, 1730 yılında Mem o Zin mesnevîsini aynı vezinle takrîben 1187 beyit hâlinde Türkçe yazmıştır. Bu eser 1969 yılında İstanbul'da Sırrı Dadaşbilge tarafından bir sayfada yeni harfli asıl metin ve karşı sayfada ise bugünkü dille karşılığı verilmek sûretiyle yayımlanmıştır. Kitâbın baş tarafında Erzurumlu olan Sırrı Dadaşbilge'nin şu anlamlı ithâf yazısı yer alır:

¹³ M. Sait Özervarlı, Hânî, a.g.e. s.32

“Tek bir yazma nushası elimde bulunan; Doğu Anadolu Bölgesi’nde, özellikle Türkmen ve Kürt boyları arasında çok sevilen ve söylenen Mem o Zin aşk destanını, bütün tarih boyunca varlığımızı korumak için kol kola ve omuz omuza çarpışmış olan Kılıçaslan ve Selahattin Eyyubi’nin ve onların torunlarının ruhlarına ithaf ediyorum.”

Mem o Zin mesnevîsi, günümüz edebiyâtında Sadık Yalsızuçanlar tarafından çağdaş bir yorumla ve serbest vezinle, Mem ile Zin adıyla yeniden neşredilmiştir. (Timaş Yay., İst. 2001, 119 s.) Yazar Sadık Yalsızuçanlar; eserini, önsözünün sonunda okuyucularına şöyle takdim eder:

”Elinizdeki kitap binlerce kez anlatılmış olan o ezeli macerayı yeniden anlatmayı deniyor.

Mem ile Zin’in, ünlü Kürt bilgisi Ahmed-i Hani’nin kaleminden çıkan bu versiyonu, bir ‘yazma’ nüshadan hareketle yayımlanmış Osmanlıcasını kaynak alıyor.

Hınıs ve Varto medreselerinde geleneksel eğitim almış olan kayınpederim Muhammed Said’in kitaplığından ‘gasbettiğim’ yazma eserler arasında rastladığım nüsha, eserin Osmanlıca çevirisi idi ve yüzonaltı sahifeden oluşuyordu.

Derkenarlarından öğrendiğime göre, eser, Molla Ahmet’ten kendisine intikal etmiş ve onun altı aylık bir İstanbul ziyareti esnasında eline geçmiştir.

Öteki nüshalardan birkaç gazel ve özel isimlerdeki farklılık dışında en çok Ahmed Faik’e isnad edilen yazmaya benziyor.

Görülen o ki, hikâyeye zamanla bazı eklentiler yapılmış, kimi değişiklikler olmuş.

Eseri, çocukken babaannesinden defalarca dinlemiş olan eşim Firdevs Hanım’ın bilhassa Kürtçe deyimlerle ilgili katkılarını anmak isterim.”

Ahmed-i Hânî’nin bu mesnevîsi, hangi Fransız bilim adamı tarafından hazırlandığı belirtilmeden 2004 târihinde Ömer Sudaüzen tarafından Fransızca’dan Türkçe’ye “Mem û Zin, Ahmede Xane” adıyla serbest vezinle tercüme edilmiştir. Bu tercüme, Dr. M. Naci Kutlay önsöz yazmıştır.

Mem o Zin mesnevîsi, Türkiye’de 1991 yılında da aynı adla filme çekilmiştir.

Gerek yurt dışında bir çok batılı bilim adamı ve gerekse Türkiye’deki bazı araştırmacılar, yaptıkları araştırma ve yayınlarda her nedense, Ahmed-i Hânî’nin gelenekçi ve dînî önder olmasıyla birlikte onun İslâm dînine sıkı

sıkıya bağlılığını ve İslâmı, bir üst kimlik olarak kabul etme özelliğini inceleme dışı tutmuşlardır. Öte yandan Hânî, Kürt kimliğini de bugünkü anlamda kullanmamıştır. Bugün Mem o Zîn mesnevîsindeki bazı kısımlar şüphe arz etmektedir. Bu durumu ilk defa fark eden batılı bilim adamlarından biri Hollandalı sosyolog Martin V. Bruinessen'dir. Çünkü eserin bu bölümlerinde daha sonraki yüzyıllara âit görüş ve düşünceler yer almaktadır. Acaba bunlar, Ahmed-i Hânî'nin kendisinden sonra gelenler tarafından mı eklendi, bilemiyoruz? Çünkü eserde klasik mesnevî geleneğine uymayan kısımlar yer almaktadır. Biliyoruz ki, Mem o Zîn metninin ilk baskısı, 1919 yılında İstanbul'da yayımlanmıştır. Bütün çalışmalar da her nedense bu baskıya dayanmaktadır. Elyazmaları da elimizde yoktur. Rus bilim adamı Rudenko, her ne kadar, ona yakın elyazması Mem o Zîn mesnevîsini Doğu Anadolu bölgesinden toplayıp karşılaştırdığını, bu yazmaların hepsinin aynı olduğunu ve bir kısmının –her ne hikmetse-1731-1732 tarihlerinde istinsâh edildiklerini söylese de bu yazmaların yayınlanmaması bana göre şüpheleri ortadan kaldırmaz. Yazma eserlerle uğraşanlar bilirler, iki yazma arasında bile uyumsuzluk olur. Hele ona yakın yazmanın birbirinin aynı olması ise hiç mümkün değildir. Kezâ, bu konuda yapılan bir çok araştırmaya rağmen bu gün elimizde edisyon kritikli bir Mem o Zîn mesnevî metni de mevcûtdedir.¹⁴

Bütün bu husûslar ayrı bir araştırma ve inceleme konusu olduğundan dolayı üzerinde ayrıntılı bir şekilde durulmamış, okuyucuların sâdece bu konulara dikkat etmesi istenmiştir. 17. yüzyılın önemli bir sîması sayılan Ahmed-i Hânî'yi cihân imparatorluğu olan ve Devlet-i Aliye diye anılan Osmânlı Devleti'nin değer yargıları ve dünyâ görüşü içinde mütâlaa etmek daha sağlıklı olur kanâatindeyim.

KAYNAKLAR:

- Ahmede Xane, Mem û Zîn, Fransızca'dan çev: Ömer Sudaüzen, Redaksiyon ve Önsöz: Dr. M. Naci Kutlay, Yeryüzü Yay. Ank. 2004.
- Ahmed-i Hânî, Mîzânü'l-edeb (Mem o Zîn), 3 Mayıs 1335.
- BOZASLAN, M. Emin, Mem û Zîn, İst. 1968.
- ÇELİK, Turgut – AYKAÇ, Harun, Bir Hak Dostu (Ahmed-i Hani), Zaman gazetesi, 3 Nisan 1997.
- MEM, H., Üçüncü Öğretmen XANİ, İst., 2002.
- ÖZERVARLI, M. Sait, Hânî, Şeyh Ahmed Mad., TDV İslâm Ansiklopedisi, İst., 1997, c.16, s.32.

¹⁴ Ahmede Xane, a.g.e. s. 10.

